

Dôvodová správa k národnému projektu Šanca na návrat (apríl 2019)

ŠANCA NA NÁVRAT

**Dôvodová správa:
Výber tém resocializačných a výchovných
vzdelávacích programov určených prioritne pre
odsúdené osoby umiestnené do výstupných oddielov**

Mgr. Peter Mózeš, PhD.

Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže, národný projekt Šanca na návrat
Bratislava 2019

Autor:

Mgr. Peter Mózeš, PhD.

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani žiadnu jeho časť nemožno reprodukovat' bez súhlasu majiteľov práv.

© Generálne riaditeľstvo zboru väzenskej a justičnej stráže, národný projekt Šanca na návrat, 2019

www.sancanavrat.sk

Obsah

Zoznam tabuliek.....	4
ÚVOD.....	5
VÝCHODISKÁ.....	6
RODINA A VZŤAHY.....	11
FINANCIE.....	13
ZAMESTNANIE.....	15
ZÁVISLOSTI.....	18
BÝVANIE.....	19
NÁSILIE.....	21
RIZIKOVÉ SKUPINY ZO SEGREGOVANÝCH/SOCIÁLNE VYLÚČENÝCH KOMUNÍT.....	22
Zoznam použitej a odporúčanej literatúry.....	23

Zoznam tabuliek

Tabuľka 1 Prienik v obsahu rizikových faktorov v rôznych nástrojoch (príklady)	8
Tabuľka 2 Trestné činy a páchatelia podľa typov trestných činov za rok 2018.....	9
Tabuľka 3 Rozdelenie počtu prípadov odsúdených vo výkone trestu v závislosti od typu kriminality k 31. 12. 2018 podľa interných údajov ZVJS.....	10

ÚVOD

Jedným z primárnych cieľov národného projektu Šanca na návrat (NP ŠNN) je zavedenie skupiny štandardizovaných resocializačných a výchovných vzdelávacích programov, vytvárajúcich predpoklady pre získanie, obnovu alebo posilnenie kľúčových kompetencií potrebných k sociálnemu začleneniu a predchádzaniu recidívy trestnej činnosti. Tématické orientácie jednotlivých programov vychádzajú z paradigmy prevencie rizikových faktorov (Farrington 2007), čiže obsahujú ťažiskové rizikové faktory recidívy trestnej činnosti.

VÝCHODISKÁ

Správa LAO (angl. Legislative Analyst's Office), ktorá je zameraná na skvalitňovanie systému resocializačných programov sa odvoláva na výskumy, ktoré sa zaoberajú troma kľúčovými princípmi podmieňujúcimi účinnosť resocializačných programov zameraných na znižovanie recidívy (Taylor 2017):

1. program je založený na dôkazoch (angl. „evidence based“ program) - výskumom riadenej praxe, čo znamená, že je realizovaný po výskumnom overení, že znižuje recidívu trestnej činnosti a skutočne dosahuje očakávané ciele,
2. program je rentabilný – z hľadiska vynaložených nákladov na odsúdených, ako aj ekonomických dopadov pre spoločnosť, vplyvom resocializácie je program efektívny aj z ekonomického hľadiska,
3. program je zameraný na kľúčové riziká (rizikové faktory) a najdôležitejšie potreby odsúdených.

V zmysle uvedených kľúčových princípov je dôležité prioritne implementovať už overené a fungujúce programy, ktoré budú upravené pre potreby realizovaného projektu a tak ako sme už uviedli, v kontexte kľúčových rizikových faktorov (statických aj dynamických). Správa charakterizuje 5 najdôležitejších oblastí súvisiacich so zmenou týkajúcich sa prioritných tém programov (Taylor 2017, s. 7):

1. liečba závislosti,
2. riadenie hnevu (jeho kontrolovanie/ovládanie ako sekundárnej formy emócie),
3. zmena kriminálneho (štýlu) myslenia (orientácia na zmenu postoja),
4. služby zamestnanosti,
5. podpora rodiny.

V rôznych jurisdikciách bolo vyvinutých množstvo nástrojov, aby sa postupovalo systematicky a efektívne, zároveň vedecky pri identifikácii rizikových faktorov u jednotlivých páchatel'ov (nástroje na hodnotenie rizika a určenie potrieb; angl. risk and needs assessment tools). Poznatky o rizikových faktoroch súvisiacich s recidívou pomáhajú odborníkom identifikovať vhodné intervencie/programy pre diferencované skupiny páchatel'ov. Skúsenosti poukazujú na to, že kumulácia rizikových faktorov v živote jednotlivca zvyšuje pravdepodobnosť recidívy (Farrington 2007). Tieto rizikové faktory nie sú nevyhnutne kauzálne. Ich identifikácia viedla k zavedeniu pojmu „kriminogénne potreby“ (angl. criminogenic needs), ktoré možno chápať ako potreby, ktorých saturovanie sa musí riešiť vhodnými intervenciami (napr. resocializačnými a výchovnými vzdelávacími programami).

Páchatelia nie sú rizikovejší v zmysle, že sa u nich vyskytuje jeden osobitný rizikový faktor, zvyčajne ide o dôsledok kombinácie viacerých rizikových faktorov. Preto sú programy cielené na väčší počet týchto faktorov úspešnejšie ako tie, ktoré sú zamerané len na pár alebo na žiadnu z prejavujúcich sa kriminogénnych potrieb. Programy, ktoré sa zameriavajú na faktory, ktoré nesúvisia so zločinom, ako sú tvorivé schopnosti, fyzická kondícia, sebavedomie a pochopenie vlastnej kultúry alebo histórie, neznižujú priamo kriminálne správanie (Latessa 2008). Efektívne sú prístupy, ktoré zahŕňajú behaviorálne programy zamerané na súčasné okolnosti a rizikové faktory zodpovedné za správanie odsúdeného. Behaviorálne intervencie sú orientované viac na činnosť a zmenu správania než na diskusiu napr. o tom, čo je správne a nesprávne z hľadiska správania. Ťažisko sa kladie na reálne ovplyvňovanie a riešenie svojich problémov, nie „len“ na rozhovor a jeho analýzu.

Najintenzívnejšie (obsah a časová dotácia) terapeutické a intervenčné programy by mali byť určené pre vysoko rizikových páchatel'ov. „Vysoké riziko“ sa vzťahuje na páchatel'ov s vyššou pravdepodobnosťou recidívy, zatiaľ čo páchatelia s nízkym rizikom sú tí, ktorí majú prosociálne atribúty a nízku pravdepodobnosť recidívy. Nariaďovanie terapií a programov pre páchatel'ov s nízkym rizikom je podľa Latessa „strata času a energie“. Výskum (Latessa 2008) navyše jednoznačne dokazuje, že zaraďovanie páchatel'ov s nízkym rizikom do intenzívnejších programov môže často zvýšiť riziko ich zlyhania. Toto zistenie môže vyplývať z niekoľkých dôvodov. Po prvé, zmiešanie odsúdených s nízkym a vysokým rizikom môže viesť k „vzdelávaniu“ v oblasti antisociálneho správania pre páchatel'ov s nízkym rizikom. Po druhé, umiestňovanie páchatel'ov s nízkym rizikom do týchto programov má tendenciu narušovať ich prosociálne siete.

Pre tematické ciele resocializačných a výchovných vzdelávacích programov v NP ŠNN budeme vychádzať z:

1. najčastejšie sa vyskytujúcich (vysoká prevalencia) rizikových faktorov recidívy trestnej činnosti (paradigmy, teórie, prístupy, trestné politiky a pod.),
2. z dostupných štatistických údajov za SR agregovaných štátnymi alebo verejnými inštitúciami príp. výskumnými pracoviskami,
3. z prieskumných sond a analýz realizovaných odborným tímom NP ŠNN.

V tabuľke č. 1 sú pre ilustráciu zoradené rizikové faktory do oblastí tak, aby bol viditeľný prienik v rámci vybraných nástrojov a rizikových faktorov. Obsahom sú aj aktuálne využívané nástroje v kontexte ZVJS (HRSZ a CRA-CR).

angl./slov. označenie skratky nástroja	CRA-CR	HRSZ	SARPO	OASys	LSI-R	LS/CMI
vybrané rizikové faktory	bývanie	bývanie	bývanie	bývanie	bývanie	
	zamestnanie	zamestnanie	zamestnanie	zamestnanie	zamestnanie	zamestnanie
	financie	financie	financie	financie	financie	
	rodina a vzťahy	rodina	rodina a sociálne kontakty	vzťahy	rodina	rodina
	závislosti	závislosti	závislosti	závislosti, zdravie	závislosti	závislosti
	osobnosť a správanie – postoj k t.č., emočná stabilita	osobnosť a správanie – postoj k t.č., emočná stabilita	osobnosť a správanie	správanie, postoj k t.č., emočná stabilita	osobnosť a správanie – postoj k t.č., emočná stabilita	osobnosť a správanie
	vzdelanie	vzdelanie	vzdelanie a výchova	vzdelanie	vzdelanie	vzdelanie
		mentálna úroveň		životný štýl	voľný čas a rekreácia	voľný čas a rekreácia
	spoločenstvo v skupinách/komunita				spoločenstvo v skupinách/komunita	spoločenstvo v skupinách/komunita

Tabuľka 1 Prienik v obsahu rizikových faktorov v rôznych nástrojoch (príklady)

Skrátený – úplný názov nástroja – skr. štát pôvodu

CRA-CR – Hodnotenie rizika recidívy trestnej činnosti pri podmienenom prepustení (angl. Crime Risk Assessment – Conditional Release) – SR

HRSZ – Hodnotenie rizika sociálneho zlyhania – SR

SARPO – Súhrnná analýza rizík a potrieb odsúdených - ČR

OASys – angl. Offender Assessment System – GB

LSI-R – angl. The Level of Service Inventory – Revised – CAN

LS/CMI – Level of Service/Case Management Inventory – CAN

Typy trestných činov - štatistické údaje Slovenskej republiky za rok 2018 agregované Ministerstvom vnútra SR sú uvedené v tabuľke č. 2. Tento stav reflektuje podiel najčastejšie spáchaných trestných činov a okolností pri spáchaní trestného činu – napr. vplyv alkoholu a drog. Informácie z údajov je potrebné premostiť do resocializačných programov, keďže pri ich aplikácii potrebujeme vedieť aj dôvody, ktoré smerovali k odsúdeniu. Štruktúra kriminality resp. typy trestných činov vo významnej miere korešpondujú so štruktúrou kriminality vo výstupných oddieloch.

Druh kriminality	Zistené ¹	Objasnené	Objasnenosť v %	Celkom osôb	Vplyv alkoholu	Vplyv drog	Celkom osôb
Majetková kriminalita	21787	9545	43,81	10228	920	13	10228
- z toho krádeže vlámaním	4529	1471	32,47	1868	124	3	1868
Ekonomická kriminalita	13515	6784	50,19	8085	49	3	8085
- z toho skrátenie dane	5392	3851	71,42	4173	4	0	4173
Zostávajúca kriminalita	12088	10115	83,67	10819	4640	56	10819
- z toho ohrozenie pod vplyvom návyk. látok	4586	4520	98,56	4488	4436	50	4488
Ostatná kriminalita	7099	5609	79,01	6753	542	59	6753
- drogy	1573	1161	73,80	1366	28	55	1366
Násilná kriminalita	5781	4413	76,33	4910	1719	20	4910
- úmyselné ublíženie na zdraví	1599	1142	71,41	1433	412	1	1433
Mravnostná kriminalita	1122	735	65,50	751	48	0	751
- pohlavné zneužívanie	491	379	77,18	412	11	0	412

Tabuľka 2 Trestné činy a páchatelia podľa typov trestných činov za rok 2018²

Interný prieskum údajov ZVJS zameraný na skladbu/zloženie odsúdených umiestnených vo výstupných oddieloch v novembri 2018 v závislosti od typu kriminality (tabuľka č. 3) sa vo významnej miere zhoduje v najvyššom zastúpení majetkovej kriminality, ako aj v pomerne veľkom zastúpení násilnej, drogovej a mravnostnej kriminality. Najmenšie zastúpenie odsúdených v hospodárskej (ekonomickej) kriminalite môže byť spôsobené napr. aktuálnou vzorkou odsúdených v danom čase umiestnených vo výstupných oddieloch.

¹ Bolo vydané uznesenie o začatí trestného stíhania.

² Zdroj: MVS SR, 2018

Typ kriminality	Celkový počet	Podiel v %
Majetková kriminalita	59	36,9
Násilná kriminalita	48	30
Trestné činy všeobecne nebezpečné, proti životnému prostrediu a proti iným právam a slobodám	17	10,6
Drogová kriminalita	15	9,4
Mravnostná kriminalita	9	5,6
Trestné činy narušujúce poriadok vo verejných veciach	9	5,6
Hospodárska (ekonomická) kriminalita	3	2,3
Korupcia	0	0

Tabuľka 3 Rozdelenie počtu prípadov odsúdených vo výkone trestu v závislosti od typu kriminality k 31.12.2018 podľa interných údajov ZVJS³

Aj na základe vyššie uvedeného je aktuálny proces prípravy resocializačných a výchovných vzdelávacích programov tematicky zameraný prioritne na nasledovné témy: zamestnanie, finančná gramotnosť, rodina a vzťahy, závislosti, násilie páchané na ženách alter. násilie v intímnych a partnerských vzťahoch, rizikové skupiny zo segregovaných/sociálne vylúčených komunit. Ďalšími predpokladanými vypracovávanými oblasťami v súvislosti s tvorbou programov budú napr. radikalizácia a extrémizmus, multifaktoriálny program obsahujúci nielen jeden ale viac rizikových faktorov zároveň, programy určené pre cieľovú skupinu mladistvých, ženy a pod. V nasledovnom texte prinášame stručný exkurz k daným prioritným tematickým oblastiam.

³ Zdroj: Hamranová et al., 2018

RODINA A VZŤAHY

Rodina má nepochybne vplyv na sociálnu inklúziu odsúdeného - či už pozitívny alebo negatívny. Do úvahy je preto treba brať aj možnosť, že kontakty odsúdeného s rodinnými príslušníkmi budú mať na neho negatívny vplyv, čím sa zvýši riziko recidívy (UNODC 2012). Rodina je rizikový a aj protektívny kriminogénny faktor, a zároveň aj jeden z kľúčových socializačných činiteľov. Turanovic et al. (2012) uvádzajú, že zo 100 odsúdených má umiestnenie do výkonu trestu odňatia slobody na ich rodinu v 58% prípadoch negatívny dopad, v 22% žiadny dopad a v 20% sa zaznamená zlepšenie situácie. Dysfunkčná rodina môže byť významným rizikovým kriminogénnym faktorom. Rozvrátenosť rodinného prostredia je často zapríčinená napr. aj závislosťou člena rodiny od alkoholu, nízkou mentálnou úrovňou rodičov, veľkým počtom detí v rodine, (generačnou) chudobou a pod. Výnimkou nie je ani výskyt páchatel'ov trestných činov v rodine a transgeneračný prenos kriminálnej kariéry. Prítomnosť trestanej osoby môže byť spúšťačom delikventného správania. Posudzovaním faktora výskytu kriminálnej záťaž v primárnej rodine odsúdeného bolo zistené, že u vyše polovice sledovanej vzorky odsúdených (57 %) sa v primárnej rodine vyskytovala kriminálna záťaž (Hamranová et al. 2018).

Na druhej strane intenzívne kontakty v čase pred prepustením môžu poskytnúť odsúdeným a rodinám pripraviť sa a vnútorne prijať niektoré realistické plány na obdobie po prepustení. Väzenie izoluje odsúdených od svojich rodín, pričom často sú umiestňovaní ďaleko od svojich rodín. Je veľmi dôležité podporovať a udržiavať kontakty, resp. obnovovať kontakty odsúdených so svojimi rodinami (samozrejme v prípade, ak nie sú predpolím kriminality). Obzvlášť dôležité je to pri mladistvých odsúdených a odsúdených, ktorí majú malé deti (Shinkfield 2010), kde je ťažisko zamerané na budovanie vzťahu.

Rodiny odsúdených sú potenciálnym zdrojom podpory a pomoci pri opätovnom začlenení do spoločnosti. Návštevy vo väzení sú odborníkmi dlhodobo spájané so znížením recidívy (napr. Ohlin, 1951; Glaser, 1964; La Vigne et al., 2005; Bales and Mears 2008; Mears et al., 2012; Duwe a Clark 2013; Cochran, 2014, In Brunton-Smith 2016). Podpora návštev medzi väzňami a vonkajšou komunitou môže mať veľký vplyv na správanie väzňa a môže znížiť napätie pociťované väzňom počas doby trvania trestu odňatia slobody.

Existujú viaceré vedecké dôkazy o tom, že odsúdení s väčšou rodinnou podporou si ľahšie zabezpečia zamestnanie ako odsúdení s nižšou resp. žiadnou podporou (Graffam et al. 2004). Takáto interakcia môže tiež poskytnúť väzňom prístup k disponibilným zdrojom (t. j. k bývaniu, pracovným miestam a pod.) po ich prepustení, čo môže znížiť pravdepodobnosť recidívy od 8,3 do 9,6 percentuálneho bodu v závislosti od typu návštevy – priateľ, manžel/manželka a pod. Odsúdeným, ktorým sa zvýšil počet návštev z jednej na dve mesačne, preukázali najväčšiu možnosť poklesu recidívy (Mears et al. 2011). Iný výskum (Baumer et al. 2009), ktorý bol zameraný na dopad možnosti opustenia ústavu na 5 až 20 dní za účelom pobytu doma, zaznamenal až 5% pokles v miere recidívy oproti kontrolnej skupine bez uvedenej možnosti.

Rodinná podpora je obzvlášť dôležitá pri ženách, u ktorých je tendencia byť stigmatizovaná komunitou viac ako u mužov (Griffith, Dandurand a Murdoch 2007). Sprostredkované stretnutie pred prepustením vytvára bezpečný priestor na riešenie úzkosti a konfliktov, ako aj na obnovu rodinnej podpory, pri ktorej sa ukázalo, že je dôležitá pre úspešné začlenenie a zníženie recidívy (Flower 2014).

Existuje viacero štúdiami potvrdených perspektívnych zahraničných programov, ktoré sú zamerané na prácu s rodinami, ako napríklad Family Group Conferencing (FCG), Community Mediation Maryland Re-Entry Mediation, alebo In-Prison Visitation. Celosvetovo rozšírené sú prípadové konferencie či okrúhle stoly, ktoré majú rôznu podobu a upravenú metodiku práce. Programy zamerané na rodičovstvo zlepšujú duševné zdravie rodičov a ich schopnosť regulovať vlastné emócie, môžu tiež pomôcť rodičom v ich rodičovskej úlohe (Barlow 2011).

FINANCIE

Pokiaľ chceme odsúdených úspešne integrovať, nesmieme zabúdať na finančné dôsledky uväznenia. Dopad pociťujú aj jednotliví členovia rodiny, často aj širšia rodina. Nástup do výkonu trestu odňatia slobody predstavuje pre odsúdeného a jeho rodinu aj stratu zamestnania a s ním spojenú stratu príjmu (v prípade muža často hlavného živiteľa). Priemerná pracovná odmena obvinených a odsúdených, ktorá predstavuje odmeňovanie podľa plnenia výkonových noriem, rozsahu pracovnej doby, dosahovanej kvality práce, druhu vykonanej práce a počtu odpracovaných hodín za kalendárny mesiac, je v súčasnosti stanovená v celkovej výške 112,09 eur. Vo vedľajšom hospodárstve vo výške 98,80 eur a vo vnútornej prevádzke 164,60 eur (ZVJS 2017). Príjmy pracovne zaradených vo výkone trestu odňatia slobody sú teda veľmi nízke nielen v porovnaní s hodnotou rovnakej práce v prípade zamestnaneckého pomeru človeka mimo výkonu trestu, ale aj s ohľadom na záväzky spojené s odsúdením (napr. výživné) či pobytom v ÚVTOS. Vzhľadom na náklady týkajúce sa výkonu trestu odňatia slobody sú však aj tieto prostriedky prirodzenou súčasťou finančného systému, ktorý ho uhrádza.

Veľký počet odsúdených má dlhy, čo potvrdzuje aj interný prieskum projektového tímu ŠNN. Bez dlhov bolo vo výstupných oddieloch vo všetkých 10 ÚVTOS zapojených do projektu za obdobie od 1. 10. 2018 do 31. 12. 2018 len 12,6% odsúdených. Viac ako polovica (celkom 57 %) malo zdokumentované dlhy nepresahujúce 5 000 eur. Za významný môžeme považovať až 30,3 % odsúdených, ktorých dlhy presahujú 5 000 eur. Vysoký podiel odsúdených so zdokumentovanými dlhmi predikuje potrebu zavedenia programu zameraného na finančnú oblasť. Empirické poznatky naznačujú, že úroveň skutočných súčasných (budúcich) dlhov významnej časti odsúdených je vyššia, resp. skutočný podiel odsúdených s finančnými záväzkami vo výstupných oddieloch je významne vyšší. Dôvodom je, že odsúdení často o existencii dlhov nevedia, resp. ich existenciu si nepripúšťajú alebo túto informáciu vytesňujú, príp. poskytnú zámerne alebo nezámerné nepresné informácie.

Problémy v oblasti celkovej finančnej kondície obyvateľstva SR resp. nepostačujúcej úrovni jeho finančnej gramotnosti vo všeobecnosti potvrdzujú aj údaje o exekúciách. Podľa štatistík z exekútorskej komory bolo v roku 2017 – 409 786 nových exekúcií. V roku 2016 bol ich počet nižší - 365 702. V roku 2015 to bolo 512 855 a v roku 2014 – 527 071. Aktuálne údaje uvádzajú výrazne menšie počty za rok 2018. V roku 2018 bolo vydaných celkom 138 432 poverení na výkon exekúcií. Ide o výrazný pokles, za ktorým treba vidieť predovšetkým novelu exekučného poriadku. Za poklesom však komora nevníma zlepšenie platobnej disciplíny, ale trend vymáhať financie prostredníctvom inkasných či mandátnych spoločností (SKE 2018).

Z uvedených štatistických údajov je zrejmé, že ide o významný celospoločenský trend, ktorý sa netýka iba veľkého počtu osôb nielen v skupine odsúdených. Jedným z legálnych riešení tejto situácie pri nemožnosti splácať resp. splatiť dlh je možnosť vyhlásenia osobného bankrotu. Podľa výročnej správy Centra právnej pomoci za rok 2018 bolo zaznamenaných 106 251 dopytov od klientov ohľadom oddlženia. Oproti predchádzajúcemu kalendárnemu roku v agende osobného bankrotu Centrum navštívilo až 70 520 klientov za obdobie 10 mesiacov, čo predstavuje viac o 35 731 klientov (nárast o 66,4 %). Zaujímavé údaje sú zachytené v časti, ktorá pojednáva o podaných žiadostiach. V roku 2018 bolo podaných 15 669 žiadostí o osobný bankrot, z čoho bolo vydaných 14 599 pozitívnych rozhodnutí v konaní o oddlžení formou

konkurzu, čo predstavovalo až 93 %. V konaní o oddĺžení formou splátkového kalendára bol priznaný nárok v 157 prípadoch z celkového počtu 207 žiadostí, t.j. 76 % (CPP 2018).

Odňatie slobody môže znamenať pre odsúdeného stratu kontaktu s veriteľmi, stratu finančných zdrojov ako aj následné problémy so zamestnaním. Štúdia „Time is money“ (Bath a Edgar 2010) pojednáva o tom, že veľká časť ľudí vo väzení prežíva extrémne a pretrvávajúce finančné vylúčenie – odstavenie od finančných zdrojov. Ich stav v tejto oblasti sa neustále zhoršuje aj práve nedostatočnými službami so zameraním na finančnú oblasť. Zmena systému by pomohla podporiť opätovné finančné začlenenie odsúdených, čím by sa znížila miera recidívy. Dôležité je riešiť tento problém už vo výkone trestu odňatia slobody.

Programy, ktoré pomáhajú odsúdeným získať zručnosti v oblasti financií, môžu zmierniť problémy so sociálnym začlenením a predovšetkým s problémami s ubytovaním a zamestnaním. Práve obdobie po prepustení je vysoko rizikové a nedostatočná kontinuálna starostlivosť, sociálna podpora a obmedzené finančné zdroje majú vplyv na recidívu (Binswanger 2010).

ZAMESTNANIE

Práca je produkcia ľudí, ktorí sú schopní pracovať a očakávajú za ňu určité finančné ohodnotenie. Preto je práca – zamestnanie úzko prepojené s finančnou oblasťou. Zamestnanie je kľúčovým faktorom úspešného začlenenia prepustených z výkonu trestu odňatia slobody. Poskytuje viac ako len zdroj príjmu. Vedľajšími benefitmi môžu byť napr.:

- sebarealizácia,
- organizácia času,
- sociálny kontakt,
- budovanie identity,
- samostatnosť – nezávislosť,
- získavanie a rozvíjanie zručností a kompetencií a pod.

Zamestnanie pomáha bývalým odsúdeným opätovne sa zapojiť do spoločnosti a prispieva k ich zvýšenému sebadôveri, sebadôvere a sebestačnosti (Graffam 2004). Ľudia, ktorí boli „čerstvo“ prepustení z výkonu čelia mnohým výzvam so zreteľom k zabezpečeniu zamestnania. Môže ísť o osobné faktory (napr. nízke sebadôverie, nízka úroveň motivácie, nedostatok zručností, nedostatok odbornej prípravy, psychické poruchy a choroby, užívanie návykových látok a i.), nedostatok stabilných ubytovacích možností ako i kumulácia iných rizikových faktorov (napr. negatívny vplyv partnerov, chýbajúca podpora rodiny a nedostatočná prax) (Visher et al. 2005). Vzťah medzi legálnou zamestnanosťou a recidívou môže byť výrazne ovplyvnený pôsobením ďalších faktorov ako stabilným ubytovaním, problémami súvisiacimi s užívaním návykových látok a proaktivitou v rámci pomoci pri hľadaní práce (Niven 2002). Výskum premenných, ktoré ovplyvňujú úspešnú reintegráciu odhaľuje vzájomnú závislosť medzi zamestnanosťou, bývaním, liečbou závislosti a podporou sociálnych sietí. Toto musí byť zohľadnené pri navrhovaní a poskytovaní programov podpory (Griffith 2007).

Zistenia na základe identifikovaných efektívnych stratégií sú nasledovné (Cherry 2017):

- „prechodné“ zamestnanie, zvyčajne zárobková činnosť vo verejných inštitúciách alebo neziskových organizáciách **bez rozvoja profesijných zručností** nie je dlhodobá perspektívna, ale **mierne znižuje** recidívu,
- programy, ktoré sú zamerané **iba na odbornú prípravu**, vykazujú mierne pozitívny vplyv na zamestnanosť, ale **nie na zníženie recidívy**,
- programy, ktoré sa zameriavajú na opätovné začlenenie bývalých väzňov do svojich komunít, ktoré spájajú odbornú prípravu, mentoring, sociálne služby a vzdelávanie, preukázali **zníženie recidívy** pri niektorých druhoch páchatel'ov, najmä tých, ktorí majú dlhodobejšie problémy s užívaním drog alebo s duševnými chorobami,
- programy, ktoré ponúkajú ekvivalent stredoškolského vzdelania (pri vstupe alebo počas výkonu trestu odňatia slobody), môžu byť účinné pre zvýšenie zamestnanosti a zníženie recidívy, ale programy, ktoré ponúkajú **certifikované vzdelanie** zamerané na zručnosti v špecifických pracovných odvetviach (angl. certification of skills in specific kinds of jobs), môžu byť **najlepšou voľbou** pre tých, ktorí mali problémy v školskom prostredí (a to napriek tomu, že sú spravidla časovo náročnejšie),

- na základe vedeckých štúdií neexistuje jeden univerzálny model ako „všielik“ pre riešenie zamestnania a zníženie miery recidívy.

Kľúčovým faktorom pri hľadaní a udržaní zamestnanosti je rozvíjanie určitých základných zručností ako je čítanie, písanie a aritmetika – základné matematické operácie, ktoré sú potrebné na trhu práce. Najefektívnejšie programy sú tie, ktoré sú zamerané na prepustených väzňov vo veku dvadsať rokov alebo viac. Viaceré štúdie poukazujú na to, že pracovné programy mali významný vplyv na výsledky v oblasti zamestnanosti a miery recidívy u mužov vo veku nad 26 rokov. Títo jednotlivci môžu byť viac motivovaní než mladší páchatelia, aby zmenili svoj životný štýl a upustili od trestnej činnosti (Bushway 2002).

V prípade štúdií, ktoré sledovali zmeny v zamestnanosti, bývaní, sociálnej podpore a závislosti, boli zaznamenané zmiešané výsledky, resp. nevýznamné s výnimkou Duwe (2014), ktorý zistil, že účastníci programov MCORP (Minnesota Comprehensive Offender Reentry Plan) mali v porovnaní s kontrolnou skupinou vyššie šance zamestnať sa.

Bushway (2002) kritizuje spôsob zamestnávania odsúdených vo väzení. Základným dôvodom je to, že je veľmi ťažké pracovať v prostredí, kde cieľ systému (izolácia jednotlivca od spoločnosti) narúša cieľ programu (úspešný návrat do spoločnosti). Najlepší príklad tohto problému je badať v systéme poskytovania odborného vzdelávania (Vocational Delivery System (VDS) - Lattimore, Witte a Baker 1990). Ide o jeden z nášho pohľadu najlepšie koncipovaných programov.

VDS zahŕňa:

1. individuálnu prácu s jednotlivcom (odsúdeným) na identifikáciu odborných záujmov a schopností,
2. vypracovanie individuálnych študijných plánov na zlepšenie odborných zručností,
3. poskytovanie identifikovaných potrebných školení, ako aj iných potrebných služieb,
4. pomoc väzňom zabezpečiť si zamestnanie po prepustení.

Pri implementačných problémoch, intervenčná skupina vykazovala 20% redukciu recidívy po dvoch rokoch oproti kontrolnej skupine. Úspech pracovných a iných programov na zníženie recidívy závisí od toho, či sa manažment väzňov vnútorne stotožní s cieľmi a postupmi smerujúcimi k úspešnej resocializácii. Najlepšie navrhnutý program nebude fungovať, ak nebude implementovaný efektívne (Petersilia 2003).

Podľa údajov z Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny bola miera evidovanej nezamestnanosti k 28.2. 2019 na úrovni 5,16 % (k 31. 12. 2018 na úrovni 5,04 %). Pri riešení nezamestnanosti je dôležité myslieť na skrytú nezamestnanosť, ktorá nie je zahrnutá do pozorovaného údajov. Najčastejšie ide o skupinu ekonomicky aktívneho obyvateľstva, ktorí sa rozhodli neevidovať na úrade práce alebo boli z evidencie vyradení (v priemere 2704 UOZ/mesiac za rok 2018) a neboli umiestnení na trh práce.

Interný prieskum odborného tímu NP ŠNN v rámci projektu, ktorý sledoval odsúdených vo výstupných oddieloch, poukazuje na to, že len 33 % odsúdených pracovalo pred nástupom do VTOS viac ako rok a až 36,3 % bolo nezamestnaných nepretržite viac ako rok.

Na základe uvedeného je najrizikovejšou skupinou kategória odsúdených bez pracovnej kvalifikácie v kombinácii s dlhodobou nezamestnanosťou. Podľa posledných verejných údajov bolo v roku 2017 bez pracovnej kvalifikácie až 50 % odsúdených (ZVJS 2017).

Riešenie zamestnanosti je z viacerých už spomínaných dôvodov veľmi dôležité. Okrem zvyšovania kvalifikácie, čo je výzva a jedna z možností v rámci programov, je dôležité aby odsúdení nestrácali pracovné návyky. Vo výkone trestu odňatia slobody sú odsúdení pracovne zaraďovaní. V roku 2017 bolo z celkového počtu odsúdených zaraďených do práce 44,28 %. Z počtu odsúdených, ktorí boli zahrnutí do evidencie to predstavuje 69,56 % (ZVJS 2017).

ZÁVISLOSTI

Problémy s užívaním drog postihujú podľa prieskumov približne jednu tretinu odsúdených mužov a polovicu odsúdených žien (Fazel 2017). Odsúdení s drogovou závislosťou sú obzvlášť zraniteľní prvých 6 mesiacov po prepustení. U tejto skupiny je preukázaná vyššia miera chorobnosti, úmrtnosti, ako aj recidívy (Bukten 2017). Riziko recidívy pri ľuďoch s duálnou diagnózou (polymorfia) – poruchy duševného zdravia a užívanie drog je o viac ako 40 % vyššie, ako u ľudí bez diagnózy (Blank 2014). Jedno z najdôležitejších odporúčaní z odbornej literatúry je, že výsledky dosiahnuté v rámci liečebných programov vo väzení, môžu byť zachované len vtedy, ak odsúdený má po prepustení z výkonu trestu dostatočnú podporu v postpenitenciárnej starostlivosti (Wexler 1999).

V roku 2017 bolo pri vstupných vyšetreniach pri nástupe do výkonu väzby alebo výkonu trestu odňatia slobody anamnesticky identifikovaných 2 029 osôb, ktoré deklarovali užívanie drogy v predchádzajúcom období, čo je 19,76 %. Údaje boli reportované do Národného centra zdravotníckych informácií formou predtlačeneho formulára (Správa o plnení úloh NPS 2017). Údaje z ročenky ZVJS (2017) uvádzajú 952 záchytovej analýzy, kde viac ako 50% odsúdených vykazovalo znaky závislosti.

Najfrekvencovanejšou drogou bol v dotazníkoch uvádzaný pervitín, ktorý užívalo 437 osôb, čo je 45,90 %, druhou najčastejšie užívanou drogou bola marihuana, ktorú užívalo 306 osôb, čo je 32,14 % a heroín, ktorý užívalo 131 osôb, čo predstavuje 13,76 %.

Čo sa týka aplikácie drog, až 408 väznených osôb užívalo drogy pred výkonom väzby a výkonom trestu fajčením, druhým najčastejším spôsobom užívania drog s počtom 321 osôb, bolo intravenózne užívanie, jedením alebo pitím užívalo drogy 25 osôb, čuchaním a šnupaním si aplikovalo drogu 184 závislých osôb (Hamranová et al. 2018).

Z dostupných spracovaných štatistík za rok 2017 bolo v nemocniciach pre obvinených a odsúdených a ústavoch na výkon trestu odňatia slobody liečených 973 osôb, z toho 893 mužov a 80 žien. V roku 2016 ich bolo 1116. Najviac užívateľov v týchto zariadeniach malo trvalý pobyt v Trenčianskom a Bratislavskom kraji (NCZISK 2017).

V dokumente Národnej protidrogovej stratégie (NPS) Slovenskej Republiky za obdobie rokov 2013 – 2020 sa uvádza v bode 3.10. nasledovné: „Na účely predchádzania trestnej činnosti, zabránenia recidívy a zvýšenia účinnosti trestnoprávneho systému bude SR vo vhodných prípadoch a pri zaistení proporcionality **nabádat' na využívanie**, monitorovanie a účinné vykonávanie politiky **a programov v oblasti drog** vrátane úkonov po zatknutí a vhodných alternatív k donucovacím sankciám (ako je vzdelávanie, liečba, rehabilitácia, následná starostlivosť a opätovné sociálne začlenenie) pre páchatel'ov užívajúcich drogy“.

Na základe správy o plnení úloh NPS za rok 2017 sa výkon ochranného liečenia v podmienkach zboru realizoval v súlade so všeobecne záväznými právnymi normami v určených ústavoch na výkon trestu odňatia slobody, ústave na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých a nemocnici pre obvinených a odsúdených. Na psychiatrických oddeleniach absolvovalo 471 odsúdených súdom nariadenú ochrannú liečbu, z toho 254 ambulantne a 217 ústavne.

BÝVANIE

Ubytovanie je rozhodujúcim faktorom, ktorý môže ovplyvniť to, či bude socializácia prepustených úspešná alebo nie. Veľká väčšina ľudí prepustených z výkonu trestu odňatia slobody nemá prístup k vhodnému ubytovaniu. Tento faktor má tiež priamy vplyv na zamestnanosť. Odsúdení často poukazujú na nedostatok vhodného bývania ako kľúčového faktora pri ich neúspešnom prechode na život v komunite. Bolo zistené nepriame prepojenie medzi ubytovaním a recidívou, kde pri odsúdených, ktorí mali ťažkosti s ubytovaním bolo pravdepodobnejšie, že budú recidivovať, ako odsúdení, ktorí problémy s bývaním nemali (Nilsson 2003). Na základe údajov zo vstupnej analýzy (Hamranová et al. 2018) malo takmer 83 % odsúdených zabezpečené dlhodobé bývanie po skončení trestu. Z aktuálnejšieho slovenského reprezentatívneho kvalitatívneho výskumu (Kleskeň 2016) však vyplýva, že adekvátne bývanie je pracovníkmi v postpenitenciárnej starostlivosti vnímané ako významný problém odsúdených po návrate z VTOS.

Príklady problematických oblastí týkajúcich sa bývania z vybraných výskumných záverov:

- veľká väčšina ľudí prepustených z väzenia **nemá** prístup k **vhodnému** ubytovaniu,
- **informácie** a podpora o zabezpečení ubytovania sú značne nedostatočné,
- bývalí odsúdení a recidivisti poukazujú na to, že **nedostatok vhodného bývania** je kľúčový faktor pri ich zlyhaniach na slobode,
- **absentuje koordinácia** medzi príslušnými štátnymi orgánmi a mimovládnyimi organizáciami v tejto oblasti,
- existujú **osobitné podskupiny** medzi bývalými väzňami, ako sú napríklad osoby s duševným ochorením, mladí nezadaní muži, ktorí vykonávajú krátke tresty a slobodné ženy s deťmi, ktoré sú zraniteľnejšie a pravdepodobnejšie skončia bez vhodného bývania,
- **sociálna izolácia** je spoločným menovateľom pre mnohých bývalých väzňov, ktorí skončia bez domova alebo s nestabilným, nevhodným bývaním,
- zabezpečenie ubytovania pre bývalých väzňov v **ubytovniach**, ktoré sú určené špeciálne pre prepustených z výkonu trestu, môže byť **stigmatizujúce** a hoci sú pre niektorých prepustených nevyhnutné zariadenia s 24-hodinovou starostlivosťou (ako plynulejší prechod do spoločnosti), potrebná je väčšia ponuka možností ubytovania, najmä zabezpečenie samostatných ubytovacích jednotiek s podporou, ktorá je k dispozícii priamo na mieste (Baldry 2002).

Pozitívne výsledky pre viacnásobne trestaných využívajúcich útulky sa v zahraničí dosiahli poskytnutím podporovaného bývania (Corporation for Supportive Housing 2009). Domy na polceste sa javia ako účinné pre stredne rizikové a vysoko rizikové osoby. Využívanie domov na polceste (alebo komunitných nápravných zariadení) je pre bývalých väzňov sľubnou perspektívou. Podľa súhrnu dôkazov o domoch na polceste z „What Works in Reentry Clearinghouse“ sa ukázali veľmi významné dopady na jednotlivcov, ktorí boli hodnotení ako osoby so stredným alebo vysokým rizikom recidívy (Lowenkamp a Latessa 2002). Tieto zistenia naznačujú, že osoby hodnotené ako osoby s nízkym rizikom recidívy môžu byť nepriaznivo

ovplyvnené domami na polceste. Táto štúdia a iné zdôrazňujú dôležitosť zosúladenia riešenia bývania s úrovňou potreby a rizika (Lowenkamp, Latessa a Smith 2006). Pozitívne výsledky priniesla aj štúdia zameraná na hodnotenie programu Reentry Housing Pilot Program (RHPP) (Lutze, Rosky a Hamilton 2014), výsledkom ktorého bola nižšia recidíva v porovnaní s kontrolnou skupinou. Program identifikoval vhodné bytové jednotky, ponúkol nájomcom kurzy v oblasti práva a vypracovanie bezpečnostných plánov na riešenie potenciálnych problémov s prenajímateľmi a komunitou.

NÁSILIE

Násilní páchatelia predstavujú pomerne malé percento odsúdených. Často je ťažšie ich zapojiť do „terapie“ oproti iným skupinám odsúdených. Ich resocializácia predstavuje náročnú výzvu. Predovšetkým recidivisti majú zlé zručnosti a schopnosti na zvládanie agresivity a riešenie problémov, čo narúša ich sociálne interakcie a socializáciu. Pre násilných páchatel'ov bolo vyvinutých niekoľko programov najmä kognitívno-behaviorálneho charakteru, ktoré sa môžu realizovať vo výkonoch trestu odňatia slobody (Joliffa a Farrington 2007). Existuje veľmi málo štúdií o efektívnosti programov zameraných na násilných páchatel'ov. Existujúce štúdie poukazujú na to, že intenzita terapie je faktorom relatívneho úspechu takýchto programov. Intervencie zamerané na kognitívne zručnosti, hnev (emocionálnu oblasť) a kontrolu sú zamerané na prevenciu relapsu, majú väčší vplyv na zníženie recidívy pre násilných páchatel'ov. Boli identifikované tri predpoklady pre úspech:

1. sebaúčinnosť, dôvera človeka vo vlastné schopnosti zvládnuť situácie, v ktorých je riziko relapsu relatívne vysoké,
2. zvládanie záťaž, vlastníctvo potrebných zručností na zvládnutie rôznych rizikových situácií,
3. motivácia, túžba alebo vyhnutie sa relapsu.

Špecifickou oblasťou je násilie páchané na ženách. Podľa reprezentatívneho prieskumu (Filadelfiová, Holubová et al. 2008) 21,2 % dospelých žien SR vo veku 18 – 64 rokov zažilo násilné správanie z partnerovej strany. V prípade bývalých partnerov je to až 27,9 %, z toho v 12,2 % išlo o vyhranené násilie.

Na základe vypracovanej metodiky postupov a štandardov pre prácu s páchatel'mi násilia na ženách (2017) „pobyt páchatel'a vo výkone trestu vytvára primeranú príležitosť pre absolvovanie programov na vzdelávanie, rozvoj osobnosti, či terapeutických aktivít“. Zo skúseností pilotného testovania vyplynulo, že je potrebné riešiť program pre odsúdených páchatel'ov násilia na ženách ako povinný pre cieľovú skupinu páchatel'ov. Optimálne je, aby boli zaradení do programu čím skôr po nástupe, keďže pre efektivitu programu je dôležité absolvovať celý program. Vypracovaná metodika na záver odporúča aby bolo zabezpečené:

- udržateľné financovanie programov,
- vytvorenie komisie dohliadajúcej na kvalitu programov,
- rozhodnutie ohľadom formy zabezpečenia programov a vzdelávania trénerov a tréneriek, v prípade participácie externých poskytovateľov vzdelávania alebo poskytovateľov programov včasné informovanie potenciálnych partnerov o existencii dopytu po predmetných službách,
- vytvorenie internej normy nastavujúcej systém a organizáciu programov.

RIZIKOVÉ SKUPINY ZO SEGREGOVANÝCH/SOCIÁLNE VYLÚČENÝCH KOMUNIT

Sociálna exklúzia sa týka množstva rizikových skupín. Jednou z ťažiskových skupín (na základe geografického vymedzenia) sú osoby žijúce v segregovaných komunitách, alebo osoby bez domova.

Podľa výskumov a strategických dokumentov sa obyvatelia rómskych komunít na Slovensku pravidelne objavujú medzi skupinami najviac ohrozenými chudobou, sociálnym vylúčením a diskrimináciou.

Pri tejto skupine obyvateľstva sa kombinujú viaceré znevýhodnenia: vyskytuje sa u nich chudoba vytváraná nezamestnanosťou, chudoba zapríčinená nedostatočnou úrovňou vzdelania či previazaná s demografickými podmienkami a diskrimináciou. Za najhoršiu sa označuje situácia tej časti rómskej populácie, ktorá žije v segregovaných osadách. Táto skupina populácie sa explicitne spomína aj v strategických dokumentoch a akčných plánoch SR na potlačanie chudoby či exklúzie. Počet obyvateľov segregovaných osídlení predstavoval v predchádzajúcom období 73 920 osôb, čo tvorí 18,4 % všetkých odhadovaných príslušníkov rómskej menšiny (Atlas rómskych komunít 2013).

Táto skupina obyvateľstva sa v značnom množstve vyskytuje aj vo väzenskej populácii. Nakoľko sa v internom systéme ZVJS neeviduje etnická príslušnosť, nevieme presne povedať aké veľké je jej zastúpenie. O tom, že ide o problematickú skupinu so špecifickými problémami vieme len na základe väzenskej praxe. Vyplyvajú z informácií z atlasu rómskych komunít, ktorý pojednáva o nedostatočných zdrojoch, prístupoch k zdrojom vody, elektriny, plynu a pod. vnímame špecifickú povahu problémov skupiny vo väzniciach. Často ide o absolútnu neznalosť základných samoobslužných činností ako použitie toalety, sprchy, práčky, príboru a pod. Prognóza z Infostatu

uvádza, že v roku 2025, ktorý je posledným rokom tejto prognózy, bude žiť na Slovensku viac ako pol milióna Rómov. Nakoľko vývoj nerómskeho obyvateľstva bude opačný, bude sa podiel Rómov v populácii Slovenska zvyšovať. Zo súčasných približne 7 % vzrastie na necelých 10 % v roku 2025.

Členovia menšín majú pravdepodobne viacnásobné a špecifické potreby v dôsledku ich sociálno-ekonomickej marginalizácie a dôsledkov diskriminácie. Ich fungovanie vo výkone trestu odňatia slobody je často obmedzené v dôsledku jazykových bariér a kultúrnych rozdielov v kontexte existujúcich programov. Postpenitenciárna starostlivosť, ak existuje, zriedkakedy zohľadňuje osobitné kultúrne potreby a osobitné okolnosti príslušníkov etnických skupín, rasovej menšiny. Etnická alebo rasová diskriminácia je vážna prekážka sociálnej reintegrácie väzňov (UNODC 2012).

Zoznam použitej a odporúčanej literatúry

1. BALDRY E. et aj., “Ex-prisoners and accommodation: what bearing do different forms of housing have on social reintegration of ex-prisoners?”, paper presented at the Housing, Crime and Stronger Communities Conference, Melbourne, NSW, Australia, 6-7 May 2002.
2. BALES, W. D. and MEARS, D. P. (2008), ‘Inmate Social Ties and the Transition to Society: Does Visitation Reduce Recidivism?’, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 45, 287–321.
3. BARLOW et al. . Individual and group based parenting programmes for improving psychosocial outcomes for teenage parents and their children. *Cochrane Database of Systematic Reviews* 2011, Issue 3.
4. BATH C. and EDGAR K., *Time is Money: Financial Responsibility after Prison* (London, Prison Reform Trust and UNLOCK, 2010), s. 8.
5. BAUMER, E. P., O’Donnell, I., & Hughes, N. (2009, January 13). The porous prison: a note on the rehabilitative potential of visits home. *The Prison Journal*, 89, 119-126.
6. BINSWANGER I. et al., Return to drug use and overdose after release from prison: a qualitative study of risk and protective factors (*Addiction Science & Clinical Practice*, 2010).
7. BLANK WA, et al. Examining the impact of mental illness and substance use on time till re-incarceration in a county jail. *Administration and Policy in Mental Health*. (2014)
8. BRUNTON - SMITH I., Mc. CARTHY D., 2016
9. BUKTEN A. et al. High risk of overdose death following release from prison: variations in mortality during a 15-year observation period. *Addiction*. (2017)
10. BUSHWAY S., REUTER P., “Labor Markets and Crime.”, *Public Policies for Crime Control*, 2nd Edition. San Francisco, CA: Institute for Contemporary Studies Press. (2002)
11. COCHRAN, J. C., MEARS, D. P. and BALES, W. D. (2014), ‘Who Gets Visited in Prison? Individual- and Community-Level Disparities in Inmate Visitation Experiences’, *Crime & Delinquency*
12. DUWE, G. and CLARK, V. (2013), ‘Blessed be the Social Tie that Binds: The Effects of Prison Visitation on Offender Recidivism’, *Criminal Justice Policy Review*, 24: 271–96.
13. DUWE G. A randomized experiment of a prisoner reentry program: Updated results from an evaluation of the Minnesota Comprehensive Plan (MCORP). *Criminal Justice Studies*, 27, (2014) s. 172-190.
14. FAITH L. et al. “A Multisite Outcome Evaluation of Washington State’s Reentry Housing Program for High Risk Offenders.” *Journal of Criminal Justice and Behavior* 41, no. 4 (2014): 471-491

15. FARRINGTON, D.P. "Childhood risk factors and risk-focused prevention", in *The Oxford Handbook of Criminology*, 4th ed., M. Maguire, R. Morgan and R. Reiner, eds. Oxford, 2007, S. 602-640.
16. FAZEL S., YOON, I., HAYES, J. Substance use disorders in prisoners: an updated systematic review and meta-regression analysis in recently incarcerated men and women. (2017)
17. FILADELFIOVÁ J., Holubová B. et al., *Inštitút pre výskum práce a rodiny*, 2008
18. FLOWER, SHAWN M. 2014. *Community Mediation Maryland: Reentry Mediation In-Depth Recidivism Analysis*. Greenbelt, Md.: Choice Research Associates
19. GLASER, D. (1964), *The Effectiveness of a Prison and Parole System*. Bobb-Merrill.
20. GRAFFAM, et al. „Attitudes of Employers, Corrective Services Workers, Employment Support Workers, and Prisoners“ 2004, s. 4.
21. GRAFFAM J. et al., *Attitudes of Employers, Corrective Services Workers, Employment Support Workers, and Prisoners and Offenders towards Employing Ex-Prisoners and Ex-Offenders*(Burwood, Victoria, Deakin University, School of Health and Social Development, 2004)
22. GRIFFITH, DANDURAND and MURDOCH., „The Social Reintegration of Offenders and Crime Prevention“, s. 4. 2007
23. GRIFFITH, DANDURAND and MURDOCH., „The Social Reintegration of Offenders and Crime Prevention“, s. 22. (2007)
24. CHERRY R., GATTA M., *Identifying Effective Prisoner Reentry Strategies*, Report (2/5/2017)
25. JOLIFFE D. a FARRINGTON D. P., “A systematic review of the national and international evidence on the effectiveness of interventions with violent offenders”, *Ministry of Justice Research Series 16/07* (United Kingdom, Ministry of Justice, 2007).
26. JOLIFFE D. and FARRINGTON D. P., “A systematic review of the national and international evidence on the effectiveness of interventions with violent offenders”, *Ministry of Justice Research Series 16/07* (United Kingdom, Ministry of Justice, 2007).
27. KLESKEŇ L. *Sociálna práca s obvinenými, odsúdenými a prepustenými*. Iris 2016
28. LATESSA E., *What Science Says About Designing Effective Prisoner Reentry Programs*. Division of Criminal Justice, University of Cincinnati 2008.
29. LATTIMORE P., WITTE A., a BAKER J. “Experimental Assessment of the Effect of Vocational Training On Youthful Property Offenders.” *Evaluation Review* 14 (1990)
30. LA VIGNE, et al. (2005), ‘Examining the Effect of Incarceration and In-Prison Family Contact on Prisoners’ Family Relationships’, *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 21: 314–35.

31. LOWENKAMP CH., et al. 2002. Evaluation of Ohio's Community-based Correctional Facilities and Halfway House Programs. Cincinnati, OH: University of Cincinnati, Center for Criminal Justice Research.
32. LOWENKAMP CH. et al. 2006. Does correctional program quality really matter? The impact of adhering to the principals of effective intervention. *Criminology and Public Policy*, 5, 575–594.
33. MEARS, D. et al. (2012), 'Prison Visitation and Recidivism', *Justice Quarterly*, 29: 888–918.
34. NILSSON A., "Living conditions, social exclusion and recidivism among prison inmates", *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, vol. 4, No. 1 (2003), s. 57-83.
35. NIVEN S. and OLAGUNDOYE J. and others, "Jobs and homes: a survey of prisoners nearing release", *Findings*, No. 173 (London, Home Office, Research, Development and Statistics Directorate, 2002)
36. OHLIN, L. E. (1951), *Selection for Parole*. Russell Sage.
37. PETERSILIA J. *When Prisoners Come Home: Parole and Prisoner Reentry*. Oxford: Oxford University Press. (2003)
38. SHINKFIELD, A.J. "The relationship between emotional state and success in community reintegration for ex-prisoners", *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, vol. 54, No. 3 (2010), s. 346-360.
39. TAYLOR, M. *Improving In-Prison Rehabilitation Programs*. Sacramento, 2017, s. 17-20.
40. TURANOVIC, J. et al (2012). *The Collateral Consequences of Incarceration Revisited: A Qualitative Analysis of the Effects on Caregivers of Children of Incarcerated Parents*. *Criminology* 50(4): 913-59
41. VISHER C.A. et al., "Ex-offender employment programs and recidivism: a meta-analysis", *Journal of Experimental Criminology*, vol. 1, No. 3 (2005), pp. 295-315
42. WEXLER et al., "Three-year reincarceration outcomes for Amity in-prison therapeutic community and aftercare in California", *The Prison Journal*, vol. 79, No. 3 (1999), s. 321-336.
43. Centrum právnej pomoci, *Výročná správa za rok 2018*, s. 29.
44. COMPAS Correctional Offender Management Profilin for Alternative Sanctions.
45. Corporation for Supportive Housing. 2009. *Frequent Users Service Enhancement Initiative (FUSE)—New York, New York*. New York, NY: Corporation of Supportive Housing.
46. DROGOVÁ ZÁVISLOSŤ - LIEČBA UŽÍVATEĽA DROG V SR 2017 str. 9. (www.nczisk.sk/Documents/publikacie/2017/zs1844.pdf)
47. *Národná protidrogová stratégia Slovenskej Republiky na obdobie rokov 2013 – 2020*

48. ROČENKA Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2017, s. 31.
49. ROČENKA Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2017 str. 70
50. Slovenská komora exekútorov, www.ske.sk - <https://www.teraz.sk/ekonomika/pocet-novych-exekucii-vlani-klesol-o/377499-clanok.html>
51. THE EFFECTS OF PRISONER ATTACHMENT TO FAMILY ON RE-ENTRY OUTCOMES: A LONGITUDINAL ASSESSMENT.
52. UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime) „Introductory Handbook on the Prevention of Recidivism and the Social Reintegration of Offenders“,CRIMINAL JUSTICE HANDBOOK SERIES (2012), s. 54.

DŮVODOVÁ SPRÁVA:

VÝBER TÉM RESOCIALIZAČNÝCH A VÝCHOVNÝCH VZDELÁVACÍCH PROGRAMOV URČENÝCH PRIORITNE PRE ODSÚDENÉ OSOBY UMIESTNENÉ DO VÝSTUPNÝCH ODDIELOV

Autor: Mgr. Peter Mózeš, PhD.
Rozsah: 27 strán
Rok: 2019
Vydanie: 1

www.sancanavrat.sk

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje, www.esf.gov.sk.

